

פנינים

האשה נקנית

במשנה (קידושין דף ב.) האשה נקנית - קשה מהו הלשון 'נקנית' הרי אין האשה ממונו של בעל כמבואר בר"ן (גיטין דף ג. ד"ה וכתבו בתוס'), וכן מבואר ברא"ה (קידושין דף ב') אין גוף האשה נקנית לבעל, וכן ברשב"א (קידושין דף ג.) דכיון שאין גופה קנוי לא שייכא בה חזקה, עוד ברשב"א (קידושין ו:) כיון דגופה ממש לא קני ליה לא הוי ריבית.

וי"ל שמהות הקידושין הוא דין איסור שאסורה לכל העולם כהקדש, ולכן לשון קידושין אינו מועיל לקנין כמבואר בתוס' (ב: ד"ה דאסר). זה ההסבר שדיני קידושין מופיעים בשו"ע בחלק אבן העזר שיש בו דיני איסור והיתר ולא בחלק חושן משפט שיש בו זכויות ממוניות וכן ברמב"ם הם מופיעים בחלק 'נשים' ולא בחלק 'קנין'. ומטעם זה אשה זונה אינה עוברת על איסור 'גזל' אלא על 'מעילה' בבעלה. גם לא שייך למכור לאחר את הקנין שיש לו באשתו. וכלשון הדברות משה (קידושין עמוד קטז וכע"ז בעמוד פב) - "שאין קנין שלו אף לאישות, קנין בגופה ממש, דדבר כזה אולי ליכא כלל בבני חורין, אלא שהוא חיובים ושעבודים בעלמא דאיכא לבעל". ובזה יתכן ליישב תמיהת הרא"ה ומהר"י בירב מה חידש רש"י כשפירש האשה נקנית 'לבעלה', ולפי"ז מובן שקנויה רק לבעלה לאישות, ולא בתורת קנין הגוף בממונות.

אמנם מצינו (קידושין דף ו.) ת"ר הרי את שלי מקודשת, וי"ל ששלי לאישות קאמר 'וקונה' אשה ולא בעלות כשורו וחמורו, והקנין הוא היכי תמצא ליצור ליקוחין, ומצינו לשון קנין גם כשאינו יוצר בעלות ממונית - כגון קונה שביתה לענין עירובי תחומין, קנין לעשות שליח למכירת חמץ אף שלא קנה כלום.

זה מה שלמדנו משדה עפרון אופן של ליקוחין בכסף. כלשון התוס' (ב. ד"ה וכסף) בהו"א "נהי דכסף השדה איקרי קנין כסף דאשה לא אקרי קנין", ועל זה מביאים ראה מעפרון שנקרא קנין מחמת שבתמורה לכסף נקנית, וכהסבר המאירי שהכסף הוא ראש הקנינים בכל מקום. ובכלל קושית הגמ' מאי שנא הכא דלא תנא האשה מתקדשת, שהיה לתנא להדגיש את הקידושין ולא את הקנין כי עיקר מהותו הוא דיני איסור והיתר.

ייחודה לבעל אוסרה

אשת איש מיוחדת לבעל שיש איסור לאשה להיות לשני אנשים נמצא ייחודה לבעל אוסרה לעולם, אך אין הבעל מיוחד לאשתו, שהרי מותר לאיש לישא שני נשים, לכן לא שייך לשון קידושין באיש כמפורש בלשון התוס' (ד: ד"ה היכא) באיש אין נופל לשון קידושין שאין נאסר בכך לשאר נשים.

ובזה נחלקו לשונות התוס' (ב: ד"ה דאסר) לפירוש הראשון מקודשת לעולם בשבילי, שבקידושין הוא פועל את האיסור לעולם. לפירוש השני מקודשת לי מיוחדת לי... דגבי אשה במה דמתיחדת להיות לו היא נאסרת לכל. הוא מייחדה לו וממילא נאסרת לעולם. [וזוה לפי המבואר בהגהות מים חיים לבעל הפר"ח שנחלקו תירוצי התוס', אבל לדעת העצמות יוסף והחזו"א הכל תירוץ אחד.] ❖

קידש בכסף של זמננו

1. שאלה: קידש אשה בשקל חדש נח מקודשת מדין כסף, או מדין שוה כסף?
נפק'מ לדעת המהרי"ט (בחידושי) האבנ'מ (כז ג) בדעת הרשב"א המקנה (בקו"א) והפנ"י
(קידושין ב.) ששוה כסף צריך דעת והסכמת האשה לשווי ככסף, ואם קדשה בלילה או ע"י
שליח שאין הוכחה להסכמתה אינה מקודשת, כבנתיה דר' ינאי (קידושין יא.).

תשובה:

כסף של זמננו - שורש הנדון בשו"ת חתם סופר (יו"ד סימן קלד, הובא בפתחי תשובה סימן קפז
ס"ק ז') דן לענין ריבית והכריע שחשיב כסף, וכן הביא החת"ס (חו"מ סימן סה) מהגר"מ בנעט, וכן
נוקט בשו"ת השיב משה (יו"ד סימן נה), וכן בשו"ת חסד לאברהם (יו"ד סימן רצ"ה), וכ"כ החזו"א
(יו"ד סימן עב) וענין מטבע כל דבר שהסכימו עליו בני המדינה למכור ולקנות בו ולהעריך בו את כל
השוק כמו שנוהגים המדינות.

וכן מצינו נדון בפוסקים לענין פדיון הבן - עיין בשו"ת עונג יו"ט (סימן קב) ובשו"ת בית שלמה (לד)
בשם סידור דרך החיים להגאון מליסא, ובשו"ת חיי אריה (סימן א) והגאון מראגצ'וב מובא בספר
אשל אברהם (פירות גינוסר סימן י') שלענין פדיון הבן אין דינו ככסף. וכן החמירו הגרצ"פ פרנק זצ"ל
והגרש"ז אורבאך זצ"ל לענין פדיון הבן שיהא מטבעות של כסף ממש (אוצר פדיון הבן פרק יד סעיף
ה).

לענין קנין כסף - שמעתי מחכם אחד שגם המחמירים בפדיון הבן שצריך כסף ממש מודים לענין
קנין כסף שמספיק במטבע של זמננו, כי בקצות החושן (סימן ק"צ ס"ק ו') מבואר שפדיון הבן גרע
שצריך כסף ממש, ואין מועיל שטר חוב גם באופן שמועיל לענין כסף קנין וכמבואר ברמ"א (אבן
העזר סימן כ' סעיף ו').

וטעם הדבר שפדיון הבן צריך כסף בעין דווקא, יש לבאר עפ"י היסוד של הגאב"ד דפונביז' (דברי
הרב ס' ח) דשאני מצות פדיון מכל מתנות כהונה, שבעלמא הכהן הוא רק היכי תמצי לקיום המצוה.
אבל פדיון הבן הכהן היכי תמצי להכשיר מצות האב אלא הוא צד בקיום גופיה כי הוא הפודה,
וכמפורש ברמב"ם (סה"מ מצות עשה פ, וכן בריב"ש קלא בסופו, וברשב"א א שלח) שנפדהו מן הכהן
וכאילו הוא כבר זכה בו ונקנהו ממנו בחמש סלעים. ויש צד ברא"ש (בכורות פרק ח) שהכהן מברך
כיון שהוא חלק בקיום המצוה וכ"כ הצ"ח (האחרון במסכת פסחים), ונפלא זה עם דברי הגרש"ש
(סימן טז, ובשערי יושר ש"ה פכ"ה ד"ה ועפ"י) שצריך את 'הסכמת' הכהן. ודוקא בפדיון שהכהן הוא
צד בפדיון, חידשה תורה כסף ממש, אבל קידושין תלוי רק בערך ושוי.

עובר לסוחר באותה מדינה

למעשה - בברית יהודה (פרק יח סעיף ג') להגר"י בלוי זצ"ל כתב שרוב הפוסקים סוברים שחשיב
כסף וכן פסק להלכה. וכן הכריע הגרי"ש אלישיב זצ"ל (הערות למסכת ב"מ דף נה, חשוקי חמד
זרעים עמוד רי"ט) וכן אמר לי הגר"ר עזריאל אורבאך שליט"א שמטבע עובר לסוחר באותה מדינה
הוי דין כסף דאורייתא לכל דיני התורה, למרות שהוא רק שטר שהונפק על ידי בנק ישראל.

ולכאורה יש להעיר שכל הצד שחשיב כסף של היום ממון גמור, זה שייך רק לפי דעת הריטב"א
(קידושין דף יא) דכסף דקרא אינו מתכת כסף אלא שם ממון ולכן גם לשיטת הסוברים שבמדינת
ישראל אין 'דינא דמלכותא דינא', מכל מקום מטבע השקל שעובר לסוחר יש לו דין כסף. אבל לפי
הבנת האבנ'מ (סימן כז א) בדעת הרמב"ם והרי"ף שכסף פירושו 'מתכת כסף' (זילבע"ר בלע"ז) וכל
מטבע אחר כגון מטבע נחושת חשיב שוה כסף, א"כ שקל חדש אף שנסחר בעולם אך אינו מתכת
כסף ואין כאן כסף, ויועיל רק מדין שוה כסף. [ונפק'מ כנ"ל אם צריך את הסכמתה לזה או לא].

אמנם החזו"א (סימן קמח לדף יא: ד"ה בא"מ) והגר"ר שמואל רוזבסקי זצ"ל (שיעורי הגרש"ר ריש
קידושין) פירשו שגם לפי הריטב"א פרוטה היינו מטבע של כסף כפי שהוזכר בדברי הריטב"א (בדף
יא:) וכתב החזו"א שאע"פ שבזמן התורה לא היה מטבע כסף של פרוטה, אפ"ה לולי החידוש של
שווה כסף ככסף היה צריך להקנות לה ממטבע כסף שלימה שווי של פרוטה שזהו השיעור השווי
הפחות שיש בתורה לענין ממון. א"כ לדבריהם לכו"ע כסף בזמננו מועיל רק מדין שווה כסף. ❖

המנהג לקדש בטבעת שורשו בשנים קדמוניות - בדעת זקנים מבעלי התוספות (בראשית לח יז) ותאמר חותמך ופתיך וגו'. פי' טבעתך שאתה חותם בה וקדשה בטבעת... שהקנה לה הטבעת באותה שעה לגמרי. ובתוס' (קידושין ט. ד"ה והלכתא) נהגו העולם לקדש בטבעת שאין בה אבן. הרמ"א (אבהע"ז כז א') כתב שנוהגים לקדש בטבעת ויש להם טעם בתיקוני הזוהר, ובספר עדות לישראל (עמוד מ') מוכיח שבתקופת בית שני כבר היה המנהג לקדש בטבעת.

ועיין בספר החינוך (מצוה תקנב) שביאר ענין המצוה של קידושין על דרך הפשט, משרשי המצוה שתתן אל לבה לעולם שהיא קנויה לאותו האיש וכו' ולכן נהגו ישראל לקדש בטבעת להיות בידה תמיד למזכרת. ומטעם דברי החינוך יש נשים שמקפידות שלא להסיר אף פעם מעליה את טבעת הקידושין [חוץ מבזמן ההכרח]. ויש להסתפק אם נאבד הטבעת אם יש ענין לקנות לה חדש שיהא לה למזכרת או דלמא צריך דוקא מזכרת מהנישואין ממש.

והענין עפ"י קבלה, בלבוש (שם סעיף י') הביא מהתיקוני זוהר (תיקון חמישה) שהוא בסוד מ"ם סתומה לְמִרְכָּה הַמְשָׁרָה (ישעיהו טו). ובבן איש חי (פרשת שופטים אות ט) פירש שהטבעת המקפת את האצבע בא לרמז לאור המקיף שניתן לה מכח הבעל בקידושין.

המרדכי בקידושין (תפח) הביא שהמנהג לקדש בטבעת של זהב, וי"א שהוא על דרך הכתוב (פרשת תרומה) וְאֶת־טַבְעֹתֵיהֶם תַּעֲשֶׂה זָהָב. ויש הנוהגים לקדש בשל כסף י"א משום שהוא רומז לרחמים וי"א (עיין שו"ת לבושי מרדכי ח"ג סימן רעד) משום דילפינן קידושי כסף קיחה קיחה משדה עפרון ושם הוזכר כסף. ועיין שו"ת מהר"מ מינץ (סימן קט הערה 14) מפני מה מקדשין בטבעת לפי שטבעת עולה בגימטריה קידושין, ובתשב"ץ קטן (דיני חתן תסז) הטבעת, בגימטריה הקידושין עם הכולל. [לכל הטעמים, ברור שבגרושה אין ענין שתלבש את טבעת הנישואין, ובאלמנה יש לדון אם שייך בה עדיין הטעמים הנ"ל].

מרובע או עגול - יש מהחסידים שנוהגים וכן מנהג הספרדים שהטבעת תהיה מרובעת מבחוץ ועגולה מבפנים כצורת מ' סתומה ויהא אות ה' חקוקה בפנים, וזה עפ"י המבואר בזוהר הנ"ל שהטעם בטבעת הוא משום שהוא כצורת מ"ם סתומה וצורת המ"ם הוא מרובע בחוץ ועגול בפנים. ועיין בספר זהר חי (דף כ') שכתב והעושה טבעת קידושין כזה מממן בעלה דווקא יהיה מובטח שלא תהיה אשתו עקרה כל ימיה, ועיין בספר אגן הסהר (על הרה"ג ר' אברהם גניחובסקי זצ"ל בסוף הספר) שכתב ח' טעמים מדוע נהגו לקדש דווקא בטבעת. ❖

2. שאלה: קידש אשה בדולר ארה"ב \$ או באירו € האם מקודשת מדין כסף, או כיון שבארץ ישראל אינו עיקר המטבע יש לו דין פירא ומועיל רק מדין שוה כסף?

תשובה:

דולר - נחלקו פוסקי זמננו לענין ריבית, אם דולר בארץ ישראל נחשב פירא או טיבעא, בשו"ת אגרות משה (יו"ד ח"ג סימן לז) הקיל בזה שדינם כמטבע מקומי שמטבע זה נחשב ג"כ כמטבע בארץ ישראל, [יש טוענים, שתשובה זו מבוססת על המציאות שהייתה אז שהיה אינפלציה בארץ ישראל, ולא היה ערך חזק לשקל ועסקאות חשובות כגון רכישת דירה היה בדולרים. אך בשנים האחרונות שמתחזק המגמה שהשקל הוא המטבע העיקרי ובקניית דירות אין מזכירים דולרים אז משתנה הדין ונהפך לפירא].

וכן **בשבת הלוי** (ח"ג סי' קי"ט) התיר מטעם דיש בזה ההיתר של יצא השער כיוון שמצוי מאוד לקנות דולרים, אמנם רוב הפוסקים סוברים שהדולר בא"י דינו כפירות עיין באריכות בברית יהודה (פרק י"ח ס"ה) ובקיצור הלכות רבית (פרק ג), וגם אין בו ההיתר של יצא השער כיון שהשער משתנה כל הזמן, ולהלכה לחומרא חוששים שחשיב פירא ולא טיבעא וא"כ הוי שוה כסף. ואמר לי הגר"ע אורבאך שליט"א שנחשב לענין קידושין שוה כסף מדין שוה פרוטה במדי, וגם לפי הדעות שבשוה כסף צריך ידיעה וריצוי על כך, חשיב שמתרצית להדיא בעצם מה שמקבלת את הדולר. [והחידוש בזה, שאין בדולר דין שט"ח שיש דעות שאינה מקודשת, אלא חשיב שוה כסף].

הערות מבני החבורה

להישאל על קידושין

שאלה: בכתביו של ר' אליהו ברוך פינקל זצ"ל חוקר בדין הנודר בהתפסה באיסור קידושין שאומר חפץ זה יהא עלי כאשת איש, האם חל הנדר מדין דבר הנדור או דלמא אישות חשיב דבר האסור.

תשובה: בנדרים דף יד. הרי את עלי כבשר אימא, כבשר אחותי, כערלה, וככלאי הכרם - לא אמר כלום. משמע דוקא אם ואחות הוי דבר האסור אבל אשת איש נחשב דבר הנדור, בפרט למבואר בתוס' שבקידושין אוסרה לעולם בשבילו א"כ דומה ממש להקדש שמייחדה לגבוה וממילא אסור לכל, וכן מצינו שיש דין פשטה בקידושין כמו נדר, ואף שאין שאלה בקידושין ואינו דומה לגמרי לנדר מכל מקום לענין התפסה הקידושין דומה להקדש והוי דבר הנדור, ועיין בברכ"ש (קידושין סימן א') שמשוה פעולת נדר לקידושין ורק שבקידושין יש גם דין אמירה מה שאין בנדר (צ.פ.).

הערת חכם אחד:

לכאורה יש לדחות, דאף שהוא אוסרה אינו דבר הנדור אלא דבר האסור שהתורה אוסרתה, כמבואר בריטב"א ריש פ"ב דנדרים שדבר הנדור הוא דוקא שהאיסור עצמו נוצר ע"י דיבורו, והאיש אינו אוסרה בנדר אלא הוא מחיל בה דין קידושין שיש בתורה, כמו מייחד חפץ לעבודה זרה שהוא דבר האסור ולא דבר הנדור. ואטו יכול לישאל על קידושין ולבטל אותם למפרע, ובהכרח שאינו כנדר וע' שיעורי ר' אליהו ברוך בשם ר' אהרן קוטלר שהגדיר נקודה זו שאין זה ממש כהקדש (ה.י.).

הערה:

מתני' וקונה את עצמה בשני דרכים בגט ובמיתת הבעל, קשה מה שייך לשון 'וקונה את עצמה' הרי אינה עושה מעשה קנין אלא נפעל בה ממילא מכח פעולת הגט או מיתת הבעל, ונכנסת לרשות עצמה לינשא כמבואר בגמ' בע"ב דמשום גט היה ראוי לשנות האיש מקנה רק משום דבמיתה מן שמיא הוא דמקני לה ולא משמע שהיא 'קונה'.

ואולי יש ליישב עפ"י רש"י בכתובות דף ב: ד"ה מת הוא דאינו גט דאין גט לאחר מיתה משום דאין המתים מגרשים, ומקשין דתיפו"ל שאין מה לגרש שהרי פקע האישות, וביארו האחרונים שכונתו לזיקת ייבום שנשאר לאחר מיתה מכח אישות הבעל וס"ד שיועיל בו גט, מעתה מובן הלשון וקונה את עצמה להנשא לאחר דאין זקוקה ליבום, ולא נשאר אישות לאחר מיתה אלא מותרת מיד לינשא לאחר ולענין זה היא קונה את עצמה בכך שאין לה זיקה (ש.י.). ❖

לעניין מטבעות של מדינות אחרות כגון אירו € שאין עוברים לסוחר בארץ ישראל מוסכם על כל הפוסקים שהוי פירא (ריבית הלכה למעשה עמוד רב). והנה נחלקו אמוראים (ב"ק צז) אם מלוה חייב להשיב מטבע היוצא באותו מלכות, או כיון שיש לו אורחא למיזל למישן יכול לומר לו לך הוציאו במישן והרמב"ם (פ"ד ממלוה ולוה הי"ב) והשו"ע (יו"ד קסה) פסקו כשמואל דאומר לו לך והוציאו במישן, אכן זה דוקא כשיש עליו שם מטבע רק שנפסל, אבל ממדינה אחרת אין בו שם מטבע. ❖

טענה בשער הדולר

יש לדון אם טענה בשער הדולר, וחשבה שהשער גבוה 4.2 ואיגלאי ששער הדולר נמוך 3.6 האם יש כאן טעות וכדברי התוס' (קידושין ט. ד"ה והלכתא) לענין אבנים טובות שצריכים שומא שלא תאמר שלא סמכה דעתה וכעין הגמ' (ב"מ דף מה) דעתה אצורתא ואינה מקודשת, או דלמא כיון שידעה שהשער משתנה דעתה כפי מה שהשער באמת כעת.

ושמעתי בזה מהג"ר עזריאל אורבאך שליט"א מאחר שידוע לכל שישנם שינויים בשער היציג בכל עת, וגם אפשר לברר בקל את השער העדכני, לכן עצם מה שהסכימה האשה לקבל את הדולר מוכיח שהתרצתה בשווי של אותה שעה. ❖

'עומק הפשט'

לתרומות, הערות, והארות.

נייד: 052-7687405 | פקס: 02-6507823